

6. Терещенко В. Донецькі світанки Микити Шаповала. – Артемівськ. – 2001.
7. Шаповал М. Мій шлях. Спогади.
8. Шаповал М. Доба «хатянства». – Нью-Йорк, 1955.
9. Нариси історії української преси. – Подєбради, 1937.

ББК 76.125.1

В. С. Білецький,
доктор технічних наук, професор
Донецького національного технічного університету,
співзасновник “Східного часопису”

**«СХІДНИЙ ЧАСОПИС»: ДОСВІД І УРОКИ
СТВОРЕННЯ МАСОВОЇ УКРАЇНОМОВНОЇ ГАЗЕТИ
НА ДОНБАСІ**

“Східний часопис” – щотижнева газета, яка виходила в Донецьку у 1992-1997 роках. Разовий наклад 10-5 тис. прим. Засновник – Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка (ДТУМ). Фундаторська редакційна колегія: Голова ДТУМ, член Проводу Донецької Крайової Організації Руху В. Білецький, члени Правління ДТУМ В. Оліфіренко і М. Тищенко, члени ДТУМ, журналісти Анатолій Єременко, Світлана Єременко, Олег Пашкевич. Перші числа вийшли як додаток до “Сільської Донеччини”, від якої видання курував журналіст Володимир Ільїн. У 1992 р. газета була підтримана Фондом Дж. Сороса (грант від ДТУМ на проект “Східноукраїнська регіональна газета” на \$ 7 500 США), Фондом Івана Багряного, у 1996 р. – фондом “Євразія” і Фундацією Олега Ольжича в Києві (Микола Плав’юк). Заснування газети привітали народні депутати Дмитро Павличко, В’ячеслав Чорновіл, Лесь Танюк, голова видавництва “Смолоскип” Осип Зінкевич, Генеральний секретар Світового Конгресу Вільних Українців Василь Верига. Тривалий час редакцію газети складала: к.хім.н. М. Тищенко (в.о. головного

редактора), к.т.н. В.Білецький (заступник головного редактора), Св. Єременко (єдиний в редколегії професійний журналіст), юрист І. Шутов та інженер Г. Бутко.

За 5 років існування газети (1992-1996 рр.) видано 161 її номер. Причому, якщо у 1992 р. – тільки 14, то у 1993 р. вже 38, 1994 р. – 51, у 1995 р. – 37, а у 1996 р. знову тільки 21. Початковий обсяг газети – 4 друкованих аркуші тримався стабільно до 1995 р., а в останній рік виходу коливався від номера до номера в межах 2-4 друкованих аркуші. Скорочення більш ніж удвічі накладу, і зменшення чисел та обсягу красномовно свідчили про поступове згортання видання газети. Пошук “власного обличчя” і власної “ніші” газети так і не закінчився успіхом. У більш-менш стабільний період (1993-1995 рр.) переважала багатоплановість тематики газети, що, очевидно, і приваблювало читача.

У останній період газета зійшла на радикально-праві позиції і припинила своє існування. Очевидні причини цього полягають і у непрофесіоналізмі, аматорстві в галузі ЗМІ, і у відході від первинної концепції багатотемної газети, призначеної для власне жителя Донбасу.

Таким чином, проблема україномовної преси на Донбасі дійсно існує, але, як показує досвід, – в рамках фахового підходу і розмірів фінансування, досконалого менеджменту проекту, що і є запорукою успіху. Інших принципових стримуючих факторів немає.

Проблема створення нової україномовної преси на Сході України залишається актуальною останні 15 років і у найближчому майбутньому, виходячи з існуючих тенденцій, ситуація радикально не зміниться.

На Донеччині станом на 01.01.2005 р. було зареєстровано 990 періодичних видань, з яких тільки 18 видавалися виключно українською мовою, у тому числі одна обласна газета “Донеччина” з мізерним для 5-ти мільйонної області накладом – 20-25 тис. примірників на місяць. 69 газет і журналів декларують, що видаються українською і російською, а решта 666 – практично російською. Отже, проблема україномовної преси для Донеччини, у складі населення якого понад 55% етнічних українців, залишається дуже гострою [1].

У період так званої “оксамитової революції” 1990-1991 рр. виникало багато листків-одноденок, було декілька спроб створити нові україномовні періодичні видання на Донбасі. Одне з найбільш серйозних – газета “Східний часопис”, яка проіснувала понад 5 років: з 1992 до 1997 р. Досвід її створення та існування як масового щотижневика разовим накладом 10 000 (40000 на місяць) на сьогодні проаналізовано недостатньо [2]. Поглиблення аналізу і формулювання уроків на майбутнє – **мета** цієї роботи.

У часі існування газети можна виділити періоди, які ми проаналізуємо більш докладно: 1. Заснування і становлення. 2. Пошук свого обличчя. Стабільний вихід. 3. Затухання (згорання) проекту.

1. Заснування і становлення “Східного часопису”

Якщо подивитися на перше Свідоцтво про реєстрацію періодичного друкованого видання – нашої газети “Східний часопис”, за № ДЦ 381 від 24 квітня 1992 року, то в графі “засновник” читаємо “Трудовий колектив редакції газети “Сільська Донеччина”. Але фактичним засновником, без сумніву, стало Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка (ДТУМ), утворене ще 14 січня 1989 р. Точніше, як було зазначено в перших числах газети, “фундаторська редакційна колегія”, в яку входили Голова ДТУМ, член Проводу ДКО Руху В. Білецький, члени Правління ДТУМ В.Оліфіренко і М.Тищенко, члени ДТУМ, журналісти Анатолій Єременко, Світлана Єременко, Олег Пашкевич. Яка ж була роль “Сільської Донеччини”? Справа заснування нового пресового органу, та ще й україномовного, на Донбасі вельми складна. Коли організація не має великих фінансів, досвіду, відповідних кадрів і бази (а ДТУМ всього цього не мав), то краще всього спробувати заснувати газету, діючи поетапно: додаток до вже існуючого видання – самостійне видання. Отже, “Сільська Донеччина” в цьому випадку “підставила плече” (і велика їй дяка за це), як більш досвідчений в галузі мас-медіа, партнер. Опікувався “Східним часописом” в редакції “С.Д.” Володимир Ільїн, який, як професіонал, багато зробив для того, щоб нова газета мала власне обличчя.

Власне, заснування і становлення обласної газети “Східний часопис” – це один з важливих і найпомітніших результатів діяльності ДТУМ. Про власний пресовий орган шевченківці говорили з моменту заснування ДТУМ у 1989 році чи не на кожній конференції і засіданні Правління. Але питання “визріло” тільки восени 1991 року. У листопаді – грудні особливо на цьому став наполягати один з засновників ДТУМ, літературознавець і педагог Вадим Оліфіренко. Голова ДонТУМ, к.т.н., с.н.с. Володимир Білецький провів ряд консультацій, зокрема, з керівниками відділів газети “Сільська Донеччина” Володимиром Ільїним та Анатолієм Єременком, газети “Акцент” Світланою Єременко, пресагенції “Схід” Олегом Пашкевичем і 26.12.91 року уклав з головним редактором “Сільської Донеччини” В.П. Новіковим договір (архів ДТУМ) про видання у січні 1992 року спецвипуску для ДТУМ ім. Т. Шевченка. Безпосередньо опікуватися газетою люб’язно взявся Володимир Ільїн. “Портфель” першого номера газети, названої “Східний часопис” (варіант В. Білецького), наповнили досвідчений журналіст А. Єременко, доцент В. Оліфіренко, викладач М. Мельниченко. Багато матеріалів підготував В. Білецький. Кошти за випуск (10 000 крб. – на той час це була досить значна сума) перерахував І. Шутов з фірми “Відродження”, заснованої за ініціативи ДТУМ (гроші попередньо були виручені від продажу книг на Донбасі). Тобто, “спрацювала” громадська структура. Весь наклад газети, що вийшла 16 січня 1992 р. – всі 10 000 прим. були передані в донецький “Союздрук” для реалізації і досить швидко розійшлися. Щоправда, велика інерційність руху коштів і галопуюча інфляція значною мірою “з’їли” гроші, які мали повернутися. Але сам факт випуску газети, велика зацікавленість донечан порадували. Це був успіх!

Газету помітили, її привітали народні депутати Дмитро Павличко, В’ячеслав Чорновіл, Лесь Танюк, голова видавництва “Смолоскип” Осип Зінкевич, Генеральний секретар Світового Конгресу Вільних Українців Василь Верига.

Але відпочивати “на лаврах” не дав той же Володимир Ільїн з “Сільської Донеччини”. Вже в 20-тих числах січня він зателефонував В. Білецькому і наполягав на негайній підготовці

№ 2 “Східного часопису”(бо технологія випуску газети вимагає опікуватися про все завчасно – і про матеріали до друку, і про фінанси на видання). За тією ж “разовою” технологією (із укладанням договорів ДТУМ – “Сільська Донеччина” на кожний з номерів) випустили № 2,3...6 газети. “Головували” в редакції “Східного часопису” по черзі, частіше всього координували видання В. Білецький та С. Єременко. Вже на № 3 “відсіявся” О. Пашкевич (на нього спершу покладали надію, як на можливого майбутнього заступника головного редактора) – він поїхав працювати в Київ на телебаченні; № 3 готували тільки троє – В. Білецький, Св. Єременко та М. Тищенко. Редакцію переслідувала нестабільність і невизначеність.

У цій ситуації майбутнє у “Східного часопису” було можливим тільки за умови радикальних кроків. І тоді член Спілки журналістів Анатолій Єременко разом з головою ДТУМ Володимиром Білецьким після консультацій з виконавчим директором Донецького відділення Міжнародного Фонду “Відродження” В’ячеславом Ковалем розробляють проект “Східноукраїнська регіональна газета”, який подається від ДонТУМ і одержує в 1992 році грант на \$ 7 500 США. А Фонд Івана Багряного відзначає газету. Все ж зібраних коштів було значно менше, ніж треба для залучення достатньої кількості професійних журналістів у редакцію газети (за розрахунками А. Єременка на той час мінімальна стартова сума для газети регіонального рівня складала \$ 40-50 тис). Тому А. Єременко не зміг очолити виконання ним же розробленого і поданого проекту “Східноукраїнська регіональна газета”. В. Білецький, активно працюючи над своєю докторською дисертацією з гірничої справи, продовжував пошуки фінансової підтримки газети та журналістів-професіоналів, які б очолили “Східний часопис”. Ситуація “зависла” в точці, коли ДТУМ, з одного боку, вже розпочало реалізацію проекту випуску газети, а з іншого ще не збрало достатньо грошей для забезпечення її професійного рівня. В цих умовах, виходячи з необхідності централізованої координації випуску газети, з липня 1992 р. виконувати обов’язки головного редактора згодився кандидат хімічних наук Микола Тищенко. До редакції додатково увійшли інженер Геннадій Бутко, який відповідав головно за

розповсюдження газети, та юрист Ілля Шутов – юридичний відділ. Склався такий колектив: М. Тищенко (в.о. головного редактора), В. Білецький (заступник головного редактора), Св. Єременко (єдиний в редколегії професійний журналіст), І. Шутов та Г. Бутко. Попри явну нестачу фахівців, все ж мінімальний “газетний організм” було створено. Первинні кошти знайдено. “Процес пішов”. Як і куди – про це нижче.

2. Пошук власного обличчя

Газета з самого початку позиціонувала себе як широкопланова за тематикою – політика, економіка, культура, екологія тощо, але з акцентами культурологічного видання. Багато уваги приділялося (як і у інших регіональних виданнях) власне Донеччині, стану справ, проблемам регіону.

Якщо зупинитися на кількісних оцінках, то газета у 1992 р. починала з накладу 10 000 прим., тримала його на цьому рівні до 1995 р., потім почала скорочувати і в кінці 1996 р. наклад становив уже 4 500 прим. Багато це, чи мало? Як для Донеччини з її 5,6 млн. чол., то дуже мало (1 газета на 1244 чол.). Саме малий наклад не дає змоги широко залучити “солідного” рекламодавця (як показує практика газетної справи, серйозний внесок реклами у фінансування періодичного видання спостерігається, починаючи з разового накладу 20-30 тис. прим.). За 5 років існування газети (1992-96 рр.) видано 161 її номер. Причому, якщо у 1992 р. – тільки 14, то у 1993 р. вже 38, 1994 р. – 51, у 1995 р. – 37, а у 1996 р. знову тільки 21. Початковий обсяг газети – 4 друкованих аркуші тримався стабільно до 1995 р., а в останній рік виходу коливався від номера до номера в межах 2-4 друкованих аркуші. Скорочення більш ніж удвічі накладу, і зменшення чисел та обсягу красномовно свідчили про поступове згортання видання (правда на початку 1997 р. газета стала з’являтися частіше, хоча й в “урізаному” до 2-х друкованих аркушів обсязі – напевно дала про себе знати підтримка “Євразії”).

Отже, пошук “власного обличчя” газети так і не увінчався успіхом. Стабільний період (1993-1995 рр.) очевидно обумовлений багатоплановістю тематики газети, що приваблювало донецького читача. У останній період газета зійшла на

радикально-праві позиції (що вже не цікавило широку читацьку аудиторію з Донбасу) і логічно припинила своє існування.

3. Оцінки діяльності і уроки “Східного часопису”

Ось як викладають своє бачення газети, аналіз її досягнень та прорахунків самі творці “Східного часопису” [2].

Микола Тищенко (кандидат хімічних наук, головний редактор “Східного часопису”):

"...минає п'ять років з дня виходу першого числа "Східного часопису"... У пошуках односторонності, на шляху до свого читача нашої газеті доводилося і доводиться пробиватися і через кам'яну байдужість, і через відверту ворожість. Проте продирання через чагарі негараздів має хіба єдину перевагу: обчухуються, як п'явки, ті, хто приставав до справи не заради справи, а в надії швиденько пригримати собі слави й авторитету на процентах чужої праці. Залишаються справжні..." ("С.Ч." № 1(162) від 11 січня 1997 р.).

Володимир Ільїн (професійний журналіст, курував газету в період, коли вона була додатком до “Донеччини”, засновник і видавець ряду регіональних періодичних видань у Донецьку) (1997 р.):

“Я мав свою ідею, свою концепцію газети, яка спиралася на цікавості людей до всього втаємниченого. Мій проект базувався не на протидії ідеологічних поглядів, а на вихованні у читачів почуття, що він сам робить правильну оцінку сучасного стану в Україні й поза її межами. Планувалося стисло подавати урядову й офіційну інформацію, зокрема економічну, суспільну, побутову, політичну, ідеологічну, але обов'язково з листом громадянина, його оцінкою подій. У такій сув'язі солідні історичні й літературні розробки могли відігравати вирішальну роль у відновленні історичної пам'яті донеччан. Основний чинник – формування в людині почуття гордості, що вона живе в цій державі (на американський кшталт, залишаючи поза увагою конкретну етнічну приналежність). На жаль, цього не сталося. “Діаманти” історичних, культурологічних досліджень губилися серед “попілу” політичної тріскотні. Газета не вийшла за обрії суспільно-політичних видань, що народилися у 1988-89 рр., не змогла позитивно виділитися серед них.

Я був би нещирим, якби не відзначив прорив п. В. Білецького, який побачив, що немає суспільної тенденції видання, випадкові матеріали не завжди підтверджені історичними даними, спогадами, а частина дописувачів з їх маніакальними думками не додає нічого позитивного газеті. “Козацький край” (додаток до “Східного часопису” заснований у 1994 р.), який редагував В.Білецький (№ 1-6) – то був ідеологічний прорив України у Росію, у свідомість людини на Сході України, на Кубані, де вона сама для себе була і є значною мірою “terra incognita”. На жаль, цей проект теж виявився недовговічним.

Проте газета живе, набуває і втрачає читачів, намагається “бути на плаву”. Що треба було б зробити для збереження й розвитку “Східного часопису”? Реалізувати нову концепцію видання, виходячи з соціологічних та статистичних обрахунків. Це повинна бути газета **не для вузького кола “свідомих українців”, а для широкого загалу донеччан** (підкреслення – В.Б.) Мінімальний наклад – 10 000 прим. І орієнтуватися треба не на новопомазаних патріотів, а на нових українців”.

Світлана Єременко (професійний журналіст член фундаторської редакційної колегії “Східного часопису”) (1997 р.):

“Створення нових українських газет для масового читача на Донбасі було і залишається питанням наскільки важливим настільки й складним. Один з можливих шляхів цього процесу – виплекання й апробація ідей на базі уже існуючих періодичних видань. Так зокрема було й зі “Східним часописом”. До його появи в найбільш масовій газеті Донеччини – “Комсомолец Донбасса” (разовий наклад до 300 тис. прим.), де я тоді очолювала відділ молоді, в 1989 р. вдалося започаткувати рубрику “Клуб рідної мови”. Вона виходила двічі на місяць переважно українською мовою і саме тут, чи не вперше для масового читача Донбасу, на повний голос зазвучали ідеї національного, культурного й духовного відродження. Зрозуміло що все це стало можливим завдяки перебудовчим процесам в країні. По суті “Клуб рідної мови” став виразником ідей Товариства української мови Донеччини, заснування якого я сприйняла з величезним піднесенням. Друкували тут свої матеріали й інші національно-культурні товариства – грецьке,

єврейське, німецьке. Але першим свою сторінку створило ДТУМ. Це була власне “газета в газеті”, яка під назвою “Зоря” вийшла 19 грудня 1989 р. (“Комсомолец Донбасса” № 241-12317). В ній робітник Богдан Гордасевич поділився своїми роздумами про національне та інтернаціональне в матеріалі “Екологія наших душ”, освітянин Вадим Оліфіренко розповів про роботу шевченківців у Донецьку – “Товариство діє”, краєзнавець Петро Лаврів – про Савур-Могили.

Поступово навколо “Клубу рідної мови”, який я вела, склався авторський колектив, до якого входили школярі, вчителі, робітники, вчені, студенти – тобто представники практично всіх верств населення. На часі була нова українська газета – не тільки за мовою, але й за концепцією, позицією, змістом. Пошукам реальних шляхів її створення, оцінкою можливостей, як матеріальних, технічних, так і кадрових була присвячена майже кожна моя зустріч з науковцем В. Білецьким, одним з керівників ДТУМ. Особливо активно ми пропрацьовували цю проблему у 1991 р. і прообразом нової масової української газети бачили “Клуб рідної мови” в “КД”.

Я прекрасно розуміла, що в умовах Донбасу, щоб вижити і стати конкурентоздатною, нова українська газета повинна випускатися на дуже високому професійному рівні. Аматорство могло не тільки загубити справу, а й наробити шкоди. На моє переконання українська газета повинна була орієнтуватися на середнього читача – студента й пенсіонера, вченого й робітника, українця й не українця. Надзвичайно важливо щоб вона не стала вузькоспрямованою, де-факто чи де-юре партійною. Це повинна була бути громадсько-політична газета, яка б стояла на позиціях державності України, і при цьому дуже виважено, тактовно, ненав’язливо, я б сказала тонко, доносила свої ідеї до читачів і тим самим формувала нову громадську свідомість. Враховуючи те, що на Донеччині було обмаль українців з глибоким самоусвідомленням себе, не варто було друкувати матеріалів прямолінійних, ура-патріотичних. “Агітувати” тих, хто й так вже був достатньо свідомий не було великої потреби, а у інших такі матеріали тільки посилили б українофобські настрої.

Восени 1991 р. Володимир Білецький, редактор інформагентства “Схід” Олег Пашкевич і я зустрілися у мене вдома і вже конкретно працювали над концепцією “Східного часопису”. Розроблена концепція включала, по-перше, орієнтацію газети на масового читача (а, отже, вона повинна була заторкувати всі сфери нашого життя), по-друге, – опертя на професіоналів-журналістів, і, по-третє, – забезпечення сучасного поліграфічного оформлення. Тоді ж була продумана й опрацьована тактика “розкрутки” газети зі стану додатку до “Донеччини” до самостійного видання, почалася важлива робота по залученню значних коштів на видання від фонду Дж.Сороса та фонду І.Багряного. Перші номери ми опрацювали спільно. І вони при накладі 10 000 прим. та розповсюдженні майже повністю в Донецьку мали непересічний успіх. Щоб мати й розвивати його надалі, треба було чітко дотримуватися виробленої концепції.

На жаль, з об’єктивних та суб’єктивних причин, фінансової скрути, газета не стала такою як її бачила особисто я. І сьогодні (записано у 1997 р. – В.Б.), виходячи час від часу, “Східний часопис”, не став авторитетною масовою газетою Донбасу, і, отже, не здатен суттєво впливати на хід подій в регіоні”.

Людмила Чіканьова (заступник головного редактора “Східного часопису” в 1993 р., потім – власний кореспондент газети “День”):

“До редакції газети “Східний часопис” я прийшла наприкінці 1992 р. Для мене особисто це був крок певного самовизначення і самоутвердження. Знайомство саме через газету з активно діючою українською громадою – обласним ТУМ ім. Т. Г. Шевченка, членами крайової організації НРУ та ін. допомогло, з одного боку, долучитися до громадської діяльності, а з іншого – визначитися щодо головних фахових орієнтирів.

На мій погляд, ті п’ять років, що пов’язують мене зі “Східним часописом” не були рівнозначними ані для самої газети, ані для тих, хто має безпосереднє відношення до її існування. Те, що цьому тендітному, але жадібному (в позитивному значенні) до життя паростку українства надто

складно на Донеччині пробивати собі шлях – пояснювати зайве. Натомість газета має свою постійну віддану читацьку аудиторію. В цьому є і сила “С.ч.”, і його слабкість.

Вікторія Короткова (відповідальний секретар редакції “Східного часопису”, 1993-95 рр.)

“Пам’ятаю перші числа “Східного часопису”. Цікаві й гострі матеріали про злочини імперії, русифікаторську політику Москви... Де-де, а в комуністичному Донецьку, це дійсно було дивом! Та минав час, приходили нові часи, а з ними й нові проблеми, а тематика газети не змінювалася. Звичайно, своє характерне для “С.Ч.” обличчя повинно залишитися, але газета мала б стати більш динамічною, ближчою до проблем сьогодення. Без висвітлення актуальних проблем сьогодення (як України, так і, в першу чергу, Донбасу) газета багато втрачає, бо це звужує коло її читачів. Працювати ж “на сьогодення” повинні професійні газетярі, на утримання штату яких завжди бракує коштів. Думаю, якби “С.Ч.” мав солідну матеріальну базу й штат професіоналів, то газету можна було б зробити популярною на Донбасі”.

Гліб Шантгай (у 1993-94 рр. кореспондент “Східного часопису”, студент журналістського факультету Донецького відкритого університету, потім – водій тролейбусу):

“Для мене, тоді 22-літнього юнака, “С.Ч.” – це певний рубікон в житті, пов’язаний з відчуттям повноцінної, несхожої на все інше, корисної справи. Чесно кажучи, моєму захопленню не було меж. Згадуються мої перші інтерв’ю – в Росії з представниками Демпартії Росії, у Донецьку – з учасниками фестивалю “Червона калина”. І ось перша моя публікація, почуття ні з чим незрівняне...”

Іноді переглядаю підшивки часопису за ті роки, коли працював у газеті. На жаль, газета знаходиться на правах Попелюшки в кіосках союздруку на Донеччині. Навіть самі кіоскери, іноді не пам’ятають про її існування. Напевно, є в цьому і недоробки редакції. Питання, як зробити “Східний часопис” популярною регіональною газетою слід було вирішувати всім зацікавленим у цьому.”

Декілька суб'єктивних зауваг та прикінцеві висновки

З самих початків “Східного часопису” для мене, як співзасновника газети і заступника головного редактора (1992-03.1994 рр.), незаперечними були такі засадничі тези. По-перше, газета створювалася як інструмент впливу на широкий загал читачів Донбасу, а не на вузький електорат. Це обумовлювало ряд вимог до видання: висока читабельність (ні в якому разі не нижче російськомовних видань!), непересічність та різноплановість матеріалів, які повинні охоплювати в першу чергу найактуальніші проблеми регіону, оперативно відображати, прогнозувати регіональні процеси в економіці, екології, культурі. Разом з тим газета повинна бути цікавою за змістом, конкурентоздатною на ринку ЗМІ. По-друге, газета повинна творитися професіоналами. Участь у редакції (не кажучи вже про керівництво) нефахівців – вимушений і тимчасовий захід. По-третє, творчий процес повинен проходити на засадах конкуренції ідей, демократизму й толерантності, а не авторитаризму.

Виходячи з цих позицій я й намагався підключити до створення газети ряд професійних журналістів Світлану й Анатолія Єременків, Володимира Воловненка, Станіслава Бліднова, Миколу Оканя, інших. Причому, далеко не завжди умовою їх роботи в газеті була висока оплата праці, інколи вистачало створення умов для самореалізації в газеті, надання керівних посад – тобто нормальної творчої свободи, якої так бракувало в старих ЗМІ, підконтрольних компартії. Деякі журналісти свободу й можливість “створити свою українську газету” цінували у ті часи більше, ніж гроші. І це цілком могло бути використане для кадрового забезпечення “Східного часопису”. Але негативну роль відіграло невирішення кадрового питання на користь професіоналів – А.Єременко вже на початках був вилучений зі складу засновницької редакції, Св. Єременко за ініціативи М.Тищенка – згодом, В.Воловненко, попри своє бажання “вивести газету в люди” так і не був прийнятий до складу редакції. Те ж саме сталося й з М.Оканем, який, до речі, як экс-редактор газети “Донеччина” мав мережу кореспондентів по Донбасу. Впевнений, що вчасна заміна

непрофесійної верхівки “С.Ч.” на професіоналів радикально б покращила газету.

Виступаючи де-факто співзасновниками газети “Східний часопис”, ДТУМ усіяко підтримувало газету – творчо, матеріально, кадрами. 21 вересня 1993 р. ДТУМ та редакція “Східного часопису” уклали договір про співробітництво, згідно з яким 7 жовтня 1993 р. редакції ДТУМ передало 10,9 т. паперу. 20 грудня 1993 р. Правління ДТУМ прийняло рішення про передачу “Східному часопису” ксероксу PANASONIC (акт передачі від 7.01.94.). ДТУМ також дало рекомендацію М.Тищенку для трьохмісячної поїздки у США з метою запозичення досвіду в галузі ЗМІ. Та організаційних і фінансових можливостей Донецького Товариства української мови було замало для “підняття” такого масштабного проекту як масова регіональна газета. Ні Центр, ні партії, ні українські спонсори не були готові підтримати проект.

Сам же внутрішньо-редакційний процес розвитку газети на жаль не пішов у русло масового видання для суто донецького читача. У більшості випадків намагання “влити нову кров” в редакційну колегію, змінити (або хоча б зміцнити) керівництво за рахунок професіоналів на жаль наштовхувалися на спротив М. Тищенка. Шпальти “Східного часопису” особливо в кінці його існування заповнили низькопрофесійні й малочитабельні, але дуже об’ємні опуси, межуючі часто з тривіальним графоманством. Надмірна заполітизованість газети, яка по-суті, значною мірою стала дайджестом, довільною підбіркою матеріалів іноді далеких від донбаської проблематики знизили її рейтинг серед місцевого читача.

Виходячи з цих реалій і тенденцій у 1997 р. газету покинули досвідчені С.Бліднов, В.Короткова, Л.Чічканьова і навіть початківець Г.Шантгай. “Східний часопис” виходив, редагований к.х.н. М.Тищенком, який настирно шукав фінансової підтримки в українській діаспори, в різних фондах, партіях, в українських бізнесменів. Час від часу знаходив її. Але тематика часопису стала більше відповідати запитам спонсорів, зокрема західної української діаспори, а не пересічному донеччанину (для якого, власне, і створювалася газета). Параметри газети у 1997 р. не дозволяли зарахувати її до

перспективних впливових ЗМІ, які матимуть вагу на виборах, можливих референдумах тощо. За цих умов настав закономірний колапс видання.

Чому ж так сталося? Причини очевидні – вони полягають і у непрофесіоналізмі, аматорстві в галузі ЗМІ, і у відході від первинної концепції багатотемної газети для власне жителя Донбасу. Інші фактори, зокрема, переважна “російськомовність” Донбасу, спад хвилі ейфорії від змін в країні, важка (кризова) економічна ситуація, безперечно, теж відіграли свою роль, але, на нашу думку, не вирішальну.

Майбутні спроби створити україномовну газету на Донбасі, по-перше, повинні бути розраховані практично виключно на зацікавлення місцевого читача, по-друге, газета повинна бути динамічною, читабельною, цікавою, багатотемною (можливо цим вимогам найбільше відповідає “таблоїд”), по-третє, тематика україномовної газети на Українському Сході не повинна бути замкнена на традиційній українській культурі (у всіх її проявах), на проблемах і потребах українських громадських організацій (скажімо відверто, малочисельних), інших негативах українського самовияву на Сході України (які тут дійсно трапляються досить часто), а бути сучасною, випереджальною, оптимістичною і зорієнтованою на всі вікові групи (найбільше цьому відповідає концепція так званої “сімейної газети” – з “вкладками” для всіх поколінь – від малечі до найстарших). По-четверте, газета повинна творитися в першу чергу професіоналами. По-п’яте, головний орієнтир – максимальна самоокупність (за рахунок реклами, тиражу тощо), що дасть редакційному колективу творчу незалежність і добрі перспективи для покращення видання. Нарешті, важливим питанням є розмір стартового гранту для такої газети. Сьогодні оціночно він не може бути меншим 0,5-0,7 млн. дол.

Таким чином, проблема україномовної преси на Донбасі дійсно існує, але, як показує досвід – в рамках фахового підходу і розмірів фінансування, досконалого менеджменту проекту. Саме це є запорукою успіху. Інших принципових стримуючих факторів немає.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецький В.С. Мовно-культурне поле Східної України. – Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2006. – 24 с.
2. Ми йдемо! // В.Білецький, В.Оліфіренко, В.Тиха та ін. // Донецьк: Український культурологічний центр, аналітично-інформаційний журнал “Схід”. – 1998. – 224 с.
3. Тертичний О. Чому мені любі “Донбасяни”? // Дзеркало тижня. – № 9(537), 12 березня 2005 р. – С.20.

ББК 63.3 (4Укр)5-28

Н. Р. Темірова,

*доктор історичних наук, професор кафедри історіографії,
джерелознавства, археології та методики викладання
історії Донецького національного університету*

СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СТАНОВИЩА ПОМІЩИЦТВА УКРАЇНИ ПЕРЕДРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

Аграрна проблематика є традиційно актуальною для українських істориків. Вона залишається невичерпним джерелом натхнення і для сучасної їх генерації. Різні покоління дослідників акцентували увагу на неоднакових сторонах сільськогосподарського буття. Зокрема радянська історіографія зосередилася на дослідженні селянства, майже повністю ігноруючи іншу групу акторів аграрного сектора, – поміщиків. Водночас на початку ХХ ст. поміщики, становлячи 0,6 % чисельності населення, володіли 20 % земельних площ, рівень товарності їхніх господарств перевищував 40 %. Поміщицькі господарства давали значну частину експортної продукції. Потужне землеволодіння служило економічним підґрунтям впливу політичного. Незважаючи на досить показові параметри, радянська історіографія „не помічала” їх. Щоправда, з кінця